

<https://doi.org/10.5559/di.31.3.06>

TKO PODRŽAVA UVOĐENJE POREZA NA NEKRETNINE U HRVATSKOJ?

Marko GRDEŠIĆ

Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

UDK: 336.226.212.1(497.5)“2016+2020”
316.654(497.5)“2016+2020”:336.22

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 13. svibnja 2020.

Ovaj se rad bavi analizom podrške porezu na nekretnine u Hrvatskoj. Tko podržava taj porez, a tko mu se protivi? Analiza se služi anketama Fakulteta političkih znanosti iz 2016. i 2020. godine. Na taj se način može usporediti struktura javnoga mišljenja prije i poslije velike javne rasprave iz 2017. godine, koja je rezultirala odgađanjem poreza. Rad se nastavlja na prijašnje analize, koje su pokazale povezanost stranačke identifikacije i podrške porezu na nekretnine. Rad širi te analize novim podacima. Pokazuje se da 2016. godine ta veza i dalje postoji, ali da ona nestaje 2020. godine. Rad ispituje i kakva je priroda ekonomskih stavova samih građana te postavlja pitanje može li se nakon rasprave o porezu na nekretnine govoriti o eventualnoj novoj liberalnoj orijentaciji u strukturi javnoga mišljenja u Hrvatskoj. Analiza sugerira da u Hrvatskoj i dalje pretežu umjereno lijevi ekonomski stavovi, ali da se nakon burne javne diskusije o porezu na nekretnine događaju određene promjene ekonomskih stavova, u kojima se liberalni i intervencionistički stavovi međusobno isprepleću.

Ključne riječi: porez na nekretnine, javno mišljenje, liberalizam, porezi

Marko Grdešić, Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Lepušićeva 6, 10000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: marko.grdesic@fpzg.hr

UVOD

Ovaj se rad bavi ispitivanjem javne podrške porezu na nekretnine. Koje grupe građana podržavaju, a koje se protive tom porezu? Rad se koristi anketnim podacima koje je prikupio Fakultet političkih znanosti 2016. i 2020. godine kako bi poku-

šao ispitati determinante podrške tom porezu. Kroz usporedbu podataka iz te dvije godine može se usporediti struktura javnoga mišljenja prije i poslije turbulentne javne rasprave o uvođenju poreza 2017. godine, koja je u konačnici rezultirala pobjedom onih grupa koje su se protivile porezu. Porez je odgođen, bez jasno definiranoga datuma kada bi se ponovo moglo pristupiti njegovu uvođenju.

Ispitivanje podrške porezu na nekretnine ujedno povlači za sobom neka dublja pitanja o načinu na koji funkcionira politika u Hrvatskoj. Kako stranački identiteti građana utječu na njihove ekonomske stavove? Do sada je literatura o političkim identitetima građana i političkim rascjepima u Hrvatskoj pokazala da građani slijede "svoje" stranke kada je riječ o konkretnim *policy* prijedlozima kao što je oporezivanje. Je li to i dalje tako, nakon burne diskusije i odgađanja poreza na nekretnine? Ili su se u strukturi javnoga mišljenja dogodile promjene? Takve bi promjene mogle imati dugoročne posljedice na prirodu politike u Hrvatskoj, a u konačnici mogle bi utjecati i na prirodu političkih rascjepa koji strukturiraju i javnu diskusiju i stranačko nadmetanje.

Prema tome, ovaj rad postavlja nekoliko međusobno povezanih pitanja. Prvo, tko u Hrvatskoj podržava porez na nekretnine? Preciznije rečeno, koje se individualne determinante podrške mogu otkriti kroz multivarijantnu analizu anketnih podataka? I drugo, kakvi ekonomski stavovi postoje među građanima? Preciznije rečeno, mogu li se detektirati "paketi" ekonomskih stavova? Može li se tvrditi da su građani uglavnom umjereno lijevo orijentirani kada je riječ o njihovu shvaćanju privrede ili se pak može detektirati određeno okretanje liberalnim i protržišnim stavovima? Eventualne veće promjene u prirodi tih stavova označavale bi i moguću rekalkibraciju političkih rascjepa u Hrvatskoj.

RASPRAVA O POREZU NA NEKRETNINE

Moguće uvođenje poreza na nekretnine 2017. godine izazvalo je burnu raspravu u javnosti. Primjerice, liberalna interesna skupina "Lipa" pokrenula je internetsku peticiju i prikupila oko 140 tisuća potpisa protiv poreza. Antiporezni aktivisti ne podupiru uvođenje ovoga poreza, a ni bilo kojega drugog novog poreza, jer smatraju da država već sada previše uzima, a zauzvrat daje prenisoku kvalitetu javnih usluga (Löw, 2017).

Međutim, postoje određeni ekonomski razlozi za uvođenje poreza. Proračun Republike Hrvatske u velikoj mjeri ovisi o porezu na dodanu vrijednost. Ovaj je porez regresivan, jer teže pogađa one koji imaju manje dohotke. Također, oporezivanje rada putem doprinosa relativno je visoko. S druge strane, oporezivanje kapitala i imovine u Hrvatskoj, kada se usporedi s drugim članicama EU-a, relativno je nisko (Ši-

mović, 2017). Od ovakva sustava oporezivanja velike koristi ima iznajmljivački turistički sektor, koji plaća vrlo niske poreze, služi se javno financiranom infrastrukturom, a dohodak crpi iz aktivnosti koja je dobrim dijelom rentijerska (Žunić Kovačević, 2007; Tica, 2017). S druge strane, preduvjet za efikasno uvođenje poreza na nekretnine jest postojanje ažurnih baza nekretnina te urednih zemljišnih knjiga, što je u Hrvatskoj i dalje manjkavo (Kesner-Škreb, 2009; Švaljek i Kukić, 2012). Problem je i eventualno prebacivanje same provedbe postupka na vlasnike (Bajo i Jurlina-Alibegović, 2008), kao što se i dogodilo pri pokušaju uvođenja poreza 2017. godine.

Međutim, rasprava o ekonomskim koristima i troškovima uvođenja poreza na nekretnine ostavlja po strani ono što je u žarištu ovog rada: tko podupire uvođenje poreza? Dubljih analiza javne podrške uvođenju raznih poreza u Hrvatskoj nema mnogo. Srećom, na temelju podataka iz 2007. godine, Henjak (2007) je istraživao determinante javne podrške porezu na nekretnine. U tom je trenutku prijedlog za uvođenje poreza dolazio od SDP-a, dok je desetljeće kasnije prijedlog za uvođenje istoga poreza došao od HDZ-a. Ta promjena u okolnostima predstavlja zanimljivu priliku za usporedbu, a uključivanje podataka iz 2016. godine i 2020. godine omogućuje usporedbu javnoga mišljenja prije i poslije rasprave koja je rezultirala odgađanjem toga poreza.

Osim Henjakova rada, stavove građana ispitivali su i Baljak i koautori (2018), ali se njihova analiza bavila porezom na promet nekretnina, a ne porezom na nekretnine. Ti su anketni podaci prikupljeni 2016. godine. S obzirom na to da je moguće da ispitanici nisu razlikovali porez na nekretnine i porez na promet nekretnina, treba uzeti u obzir faktore koje je izdvojila njihova analiza: spol, obrazovanje i regija. Žene su bile u većoj mjeri protiv poreza, manje obrazovani bili su u većoj mjeri protiv poreza, a i stanovnici južne Hrvatske bili su u većoj mjeri protiv poreza. Ti će se prediktori uključiti i u ovu analizu.

Prema tome, analiza u ovom radu može započeti od objašnjenja koja su korištena u tim radovima, a zatim se može proširiti dodatnim faktorima. Najvažniji nalaz u Henjakovoj analizi jest važnost stranačkih identiteta. Ispitanici koji su imali pozitivan stav spram SDP-a podržavali su porez, a ispitanici koji su imali pozitivan stav prema HDZ-u bili su protiv poreza. Taj nalaz sugerira da su politički identiteti – koji su u hrvatskoj političkoj praksi formirani na sociokulturnim pitanjima, a ne na ekonomskim – toliko snažni da su građani spremni podržati konkretne *policy* prijedloge ako ih predlaže "njihova" stranka (vidi također Čular, 2003). S obzirom na to da je u tom trenutku SDP predlagao porez, njihovi su birači podržavali prijedlog, a birači HDZ-a tomu su se protivili.

Dakle, ovakva se analiza ne tiče isključivo pitanja iz naslova rada – tko podržava uvođenje poreza – nego i širega pitanja prirode političkih sukoba u Hrvatskoj. Naime, jedna od bolje utvrđenih činjenica nakon više desetljeća istraživanja stavova građana jest da se hrvatski politički rascjepi temelje na kulturnim vrijednostima, ideologiji i simboličkim pitanjima. Problemi ekonomske prirode nisu odsutni, ali ne formiraju bazu za političke identitete ni za stranačko nadmetanje. Ovaj je nalaz utvrđen veoma rano, već na prvim višestranačkim izborima i političkom praksom devedesetih godina (Grdešić i sur., 1991; Šiber, 1993; Zakošek, 1998), a nije opovrgnut ni kasnijim empirijskim analizama, čak ni nakon izlaska iz specifične konstelacije ratnih i poslijeratnih godina (Henjak, 2005; Bagić, 2007).

Prema tome, postavlja se pitanje kakve ekonomske stavove imaju građani Hrvatske i bi li oni mogli ubuduće više utjecati na prirodu političkih rascjepa koji strukturiraju stranačko nadmetanje. Bi li se ekonomski stavovi mogli "emancipirati" od političkih identiteta uz koje su trenutačno vezani? Priroda ekonomskih stavova građana u Hrvatskoj je relativno rijetko istraživana, ali može se reći kako građani u osnovi imaju umjereno lijeve ekonomske stavove te da preferiraju relativno veliku dozu protekcionizma i intervencionizma na uštrb slobodnoga tržišta.¹ Epizoda neuspješnog uvođenja poreza na nekretnine zato je važna: moguće je da taj trenutak predstavlja početak novoga trenda, u kojem će se znatan postotak građana okrenuti liberalnim ekonomskim politikama.

Kada je riječ o ekonomskim stavovima hrvatskih građana, najburnija se akademska rasprava razvila oko tzv. "egalitarnog sindroma", za koji se tvrdi da ga Hrvatska baštini od socijalističkog razdoblja te koji navodno koči ekonomske reforme u zemlji. Ova je polemika generirala mnogo analiza pro (Štulhofer i Burić, 2015; Vuković i sur., 2017) i contra (Dolenec, 2014; Dolenec i Širinić, 2018). Također, ova rasprava predstavlja relativno rijedak slučaj akademskih debata koje su zainteresirale i širu javnost, pa se dio rasprave vodio i izvan akademskih časopisa (Grdešić, 2016; Ivanković, 2016; Jukić, 2016; Vuković, 2018a, 2018b). Ipak, koristi od rasprave o egalitarnom sindromu relativno su ograničene, jer se ta rasprava oslanja na teorijski koncept koji je formuliran u socijalističkoj Jugoslaviji i nema mnogo smisla izvan toga konteksta.

Prema tome, ovaj će rad pokušati odgovoriti na sljedeća pitanja na koje se može odgovoriti na temelju uzetih podataka. Najprije, može li se replikacijom i ekstenzijom izvornoga Henjakovog modela utvrditi koje su grupe ispitanika sklonije podržati mogući porez na nekretnine? Drugo, kakvi ekonomski stavovi postoje u Hrvatskoj? Jesu li hrvatski građani rela-

tivno lijevo usmjereni ili se ta situacija mijenja? Nastaje li novi liberalni ekonomski svjetonazor? Ako bi bilo tako, otvorilo bi se i pitanje eventualnog rekalkibriranja političkih rascjepa u Hrvatskoj.

S ČIME JE POVEZANA PODRŠKA POREZU?

Više je čimbenika koji mogu biti povezani s podrškom porezu kao što je porez na nekretnine. Primjerice, druge su analize u više navrata izdvojile spol kao varijablu koja može biti povezana s ekonomskim stavovima koji se tiču ekonomskog intervencionizma i protekcijonizma (Bean i Papadakis, 1998; Iversen i Soskice, 2001; Beaulieu i Napier, 2008; Rehm, 2009). Moguće je, naime, da žene – u usporedbi s muškarcima – češće usvajaju tzv. sociotropni pogled, tj. da su kadre u većoj mjeri neko pitanje razmotriti iz perspektive društva, a ne samo vlastitih ekonomskih interesa (Welch i Hibbing, 1992). Međutim, valja biti oprezan, jer je ranije navedena studija koja se bavila podrškom porezu na promet nekretnina (Baljak i sur., 2018) pokazala da muškarci, a ne žene, u nešto većoj mjeri podržavaju taj porez. Kako bi se sve mogućnosti ispitala, empirijska analiza uključit će varijablu za spol, koja je kodirana kao 1 ako je riječ o muškarcu, a 0 ako je riječ o ženi.

Zatim, potrebno je uključiti i čimbenik dobi, premda očekivana priroda veze dobi i ekonomskih stavova nije jednoznačna. Najplauzibilnije bi bilo očekivati da će stariji ljudi podržavati oporezivanje jer bi se na taj način namaknula proračunska sredstva iz kojih bi se mogli financirati socijalni programi kojima se stariji ljudi u većoj mjeri koriste (Blekesaune, 2007; Daatland i sur., 2012; Svallfors i sur., 2012; Edlund i Lindh, 2013; u hrvatskom kontekstu vidi Henjak, 2008). Međutim, dosadašnja istraživanja nisu pronašla decidirane nalaze kada je riječ o utjecaju dobi. Primjerice, neke studije detektiraju veću podršku redistribuciji i socijalnim programima kod mlađih ljudi (Melgar i sur., 2009). U kontekstu poreza na nekretnine moguće je da bi mladi bili za, a stariji protiv, jer mladi još nisu stigli steći nekretnine, a stariji jesu. Utoliko se u analizu ne može ući s jasno definiranim očekivanjima. Svi multivarijantni modeli koji će se izvoditi u ovom radu uključivat će varijablu koja prati dob ispitanika.

Sljedeći čimbenik koji valja uključiti u analizu jest obrazovanje. Dosadašnja istraživanja sugeriraju da više razine obrazovanja umanjuju sklonost pojedinca da podrži oporezivanje, redistribuciju i programe države blagostanja (Liepsmeyer i Nordstrom, 2003; Jæger, 2006; Rehm, 2009; Dion i Birchfield, 2010; Kitschelt i Rehm, 2014). Naime, više razine obrazovanja u pravilu omogućuju pojedincima da se sami na otvorenom tržištu izbore za sebe, što onda kod njih može stvoriti skepsu prema državnoj intervenciji. Međutim, moguće je i suprotno

očekivanje. Naime, s obrazovanjem pojedinci mogu steći spomenuti sociotropski pogled na ekonomska pitanja ili pak mogu steći dodatne informacije o prirodi poreznog sustava u Hrvatskoj. Upravo je to interpretacija koju nude Baljak i koautori u svojoj studiji javne podrške porezu na promet nekretnina (Baljak i sur., 2018). U njihovoj se analizi pokazalo da su obrazovaniji pojedinci u većoj mjeri podržavali porez na promet nekretnina. Prema tome, očekivanja o utjecaju obrazovanosti su ambivalentna. U ovom će se radu razina obrazovanja mjeriti ordinalnom ljestvicom, koja seže od 1 (bez završene osnovne škole) do 7 (magisterij ili doktorat).

Nešto je jednostavnije formulirati očekivanja kada je riječ o dohotku ispitanika. S obzirom na to da bogatiji pojedinci oporezivanjem gube više nego što dobivaju kroz socijalne programe, nije veliko iznenađenje što se viši ekonomski status obično negativno odražava na stavove prema državnoj intervenciji, oporezivanju i tome slično (vidi, primjerice, Iversen i Soskice, 2001; Rehm, 2009; Blekesaune, 2013; Kitschelt i Rahm, 2014). Dakle, pojedinci koji ekonomski bolje stoje u manjoj će mjeri podržavati oporezivanje nekretnina, dok će za pojedince koji ekonomski lošije stoje vrijediti obrnuto. U ovaj će se rad uključiti varijabla koja prati mjesečni dohodak kućanstva (u tisućama kuna).

Zatim, u kontekstu rasprave o porezu na nekretnine posebno je važna geografska lokacija ispitanika. S obzirom na to da bi porez na nekretnine u većoj mjeri pogodio one pojedince koji se bave turističkim iznajmljivanjem nekretnina, može se očekivati da će ispitanici koji žive u južnim dijelovima Hrvatske biti u većoj mjeri protiv toga poreza. To je pokazala i već navedena analiza koju su proveli Baljak i koautori (2018). Ondje se pokazalo da građani koji žive na jugu Hrvatske pokazuju znatno veći otpor oporezivanju. U ovom će se radu za sve multivarijantne modele uključiti varijabla koja je kodirana kao 1 ako je riječ o južnoj Hrvatskoj, a kao 0 ako nije. Jadranska Hrvatska obuhvaća Istru, Primorje, Gorski kotar i Dalmaciju.

Dalje, može biti važan i status zaposlenja. U javnoj raspravi o porezu na nekretnine istaknule su se udruge koje javni sektor vide kao parazitski, a privatni kao produktivan (Löw, 2017). Prema tome, može se očekivati da će oni koji rade u privatnom sektoru, a pogotovo oni koji su samozaposleni poduzetnici, u manjoj mjeri podržavati oporezivanje, što se u nekim studijama i pokazuje (Stegmueller i sur., 2012). U ovu će se analizu zato uključiti varijabla koja prati je li ispitanik zaposlen u privatnom sektoru (binarna varijabla u kojoj ispitanik ili ispitanica dobiva vrijednost 1 ako jest, 0 ako nije) te je

li samozaposlen (također binarna varijabla, u kojoj ispitanik ili ispitanica dobiva vrijednost 1 ako jest, 0 ako nije). Radi kontrole, uključuju se još i kategorije nezaposlenih i umirovljenih (ispitanik ili ispitanica opet dobiva vrijednost 1 ako jest nezaposlen, odnosno umirovljen, a 0 ako nije).

Kao što je već spomenuto, ova se studija najizravnije oslanja na Henjakovu (2008) raniju studiju, jer se ona izričito bavila podrškom uvođenju poreza na nekretnine. Ondje se pokazalo da je podrška porezu povezana sa stranačkom pripadnošću. U to je vrijeme porez na nekretnine predlagao SDP, pa su birači SDP-a podržavali porez, a birači HDZ-a su mu se protivili. Desetljeće kasnije porez je predložio HDZ, pa se može ispitati vrijedi li i dalje teza da je stranačka pripadnost blisko povezana s ekonomskim stavovima. Varijabla je kodirana kao 1 ako je osoba glasala za HDZ (tj. za SDP), a kao 0 ako nije.

Napokon, sve će analize uključiti i razinu samoprocijenjene izloženosti potencijalnom porezu. Riječ je prije svega o kontrolnoj varijabli koju treba uključiti, jer će oni koji smatraju da će biti meta poreza vjerojatno biti i protiv uvođenja toga poreza. Statistička analiza uključit će i dodatne ekonomske stavove pojedinaca, ali oni će biti predstavljeni u drugoj polovici empirijske analize prikazane u ovom tekstu.

PODACI I METODE

Ovaj se rad koristi anketnim podacima koje je prikupio Fakultet političkih znanosti nakon parlamentarnih izbora 2016. godine te nakon predsjedničkih izbora 2020. godine. Prvu je anketu za Fakultet političkih znanosti u rujnu i listopadu 2016. godine provela agencija Hendaal, a drugu je anketu u veljači i ožujku 2020. godine provela agencija Ipsos. Ankete su provedene tzv. CAPI metodom (eng. *computer-assisted personal interviewing*), u kojoj je ispitivač fizički prisutan te unosi odgovore u računalo ili tablet na licu mjesta. Obje ankete dolaze s predloženim utezima (ponderima) pomoću kojih se podaci mogu uravnotežiti kako bi se ostvareni uzorci približili planiranom. Utezi omogućuju uravnoteživanje prema posljednjem popisu stanovništva (po regiji, veličini naselja, dobi i spolu). U ovom se radu ti utezi rabe u svim analizama. Valja napomenuti da je anketno istraživanje 2020. godine moralo biti prekinuto u ožujku te godine zbog epidemije COVID-19, ali je, srećom, već obrađeno 98 % ukupnog uzorka. Stopa odaziva u obje ankete iznosila je oko 40 do 50 %, što je uobičajeno za terenske ankete ovoga tipa. Anketa iz 2016. godine provedena je na 1000 građana, a 2020. godine na 979 građana. Broj slučajeva za pojedine analize provedene u ovom radu smanjuje se jer se isključuju slučajevi kada odgovora nema ili je ispitanik odgovorio "ne znam." U uzorku za 2016. godinu ima 54 %

žena i 46 % muškaraca, a isti je odnos i u uzorku za 2020. godinu. U uzorku za 2016. godinu prosječna je dob bila 48 godina (standardna je devijacija 17), a u uzorku za 2020. godinu prosječna je dob bila 48 godina (standardna je devijacija 18).

Osnovna metoda koja se rabi u multivarijantnim modelima u ovom radu jest ordinalna logistička regresija (engl. *ordered logistic regression*), koja je inačica logističke regresije za slučajeve kada zavisna varijabla ima više od dva modaliteta (u ovom slučaju ima četiri). Upotreba takvih modela predstavlja bolju opciju od rekodiranja postojećih modaliteta u dva, jer bi se tada izgubio dio varijabiliteta. Kod ordinalne logističke regresije modaliteti zavisne varijable moraju biti rangirani. Osim ordinalne logističke regresije, ovaj će rad rabiti i vrstu faktorske analize koja se naziva metoda glavnih komponenta (engl. *principal components analysis*). Sve su analize provedene u statističkom programu Stata.

EMPIRIJSKA ANALIZA (I): DETERMINANTE PODRŠKE POREZU NA NEKRETNINE

I 2016. i 2020. godine u anketama je postavljeno isto pitanje o porezu na nekretnine, koje predstavlja zavisnu varijablu ovog rada: "Neki podržavaju uvođenje poreza na drugu (i daljnje) nekretnine, tvrdeći da će se tako postići veća ekonomska jednakost i socijalna pravednost. Drugi se tome protive, tvrdeći da bi uvođenje takva poreza dodatno i neopravdano opteretilo građane. Kakav je vaš stav?" Ispitanici su imali priliku odabrati jedan od četiri odgovora: "Izrazito se protivim uvođenju takvog poreza", "Uglavnom se protivim uvođenju takvog poreza", "Uglavnom podržavam uvođenje takvog poreza" i "Izrazito podržavam uvođenje takvog poreza."

● TABLICA 1
Stavovi o uvođenju
poreza na nekretnine

	2016. (%)	2020. (%)
"Izrazito se protivim uvođenju takvog poreza"	17,83	29,34
"Uglavnom se protivim uvođenju takvog poreza"	26,02	26,82
"Uglavnom podržavam uvođenje takvog poreza"	27,74	23,49
"Izrazito podržavam uvođenje takvog poreza"	15,06	11,88
"Ne znam, nisam siguran"	13,35	8,46

Izvor: Ankete Fakulteta političkih znanosti, 2016. i 2020. $N = 1000$ (2016) i 979 (2020).
Napomena: Podaci su ponderirani predloženim utezima.

Kao što se može vidjeti u Tablici 1, godine 2016. udjeli građana koji su podržavali porez bili su podjednaki udjelima građana koji su se porezu protivili. Međutim, 2020. godine očito je bilo više ispitanika koji su se protivili porezu. Kada se zbroje ispitanici koji se "izrazito" i "uglavnom" protive porezu, dobije se više od 50 % ispitanika. I nije se samo to promijenilo

lo. Kao što prikazuje Tablica 2, više je onih koji smatraju da će i njih porez pogoditi. Ovdje se ispitanike pitalo sljedeće: "Ako bi se eventualno uveo spomenuti porez, što mislite, znajući imovinsko stanje svoje obitelji, bi li se obaveza plaćanja takvog poreza odnosila i na Vas ili nekog člana vaše obitelji?" Četiri godine kasnije bilo je više onih koji su se bojali poreza. Još uvijek je relativno visok udio onih koji misle da ih porez "sasvim sigurno ne bi" pogodio i "vjerojatno ne bi" pogodio, ali 2020. godine ipak je vidljiva bitna promjena. Teško bi bilo tvrditi da su građani u te četiri godine stekli mnoge nove nekretnine. Mnogo je veća vjerojatnost da su se u tom trenutku jednostavno više bojali poreza.

	2016. (%)	2020. (%)
"Sasvim sigurno ne bi"	33,46	27,45
"Vjerojatno ne bi"	20,11	18,81
"Možda, nisam siguran/sigurna"	17,92	14,85
"Vjerojatno bi"	13,44	21,51
"Sasvim sigurno bi"	6,29	12,33
"Ne znam, nisam siguran"	8,77	4,95

Izvor: Ankete Fakulteta političkih znanosti 2016. i 2020. $N = 1000$ (2016) i 979 (2020).
Napomena: Podaci su ponderirani predloženim utezima.

📌 TABLICA 2

Odgovori ispitanika na pitanje: "Ako bi se eventualno uveo spomenuti porez, što mislite, znajući imovinsko stanje svoje obitelji, bi li se obaveza plaćanja takvog poreza odnosila i na Vas ili nekog člana Vaše obitelji?"

Prema tome, jasno je da su se u te četiri godine građani okrenuli protiv poreza. Može se pretpostaviti da je javna rasprava o toj temi u velikoj mjeri pridonijela tome, premda se ne može tvrditi da je to bilo samo zbog te rasprave, s obzirom na to da je razdoblje od 2016. do 2020. godine ipak relativno dugo. Može li se nešto više reći o tome koji su faktori povezani s podrškom porezu? Kao što je spomenuto, prvi je korak replicirati modele koje je 2007. godine proveo Henjak, ovaj put na recentnijim podacima. Tablica 3 prikazuje deskriptivne podatke za nezavisne varijable koje će se rabiti u kasnijim modelima. Tablica 4 prikazuje rezultate ordinalnih logističkih regresija. Birane su one varijable koje bi učinile modele što sličnijim onima koji su uzeti u izvornoj analizi, ali i u skladu s očekivanjima koja su dana u prijašnjim dijelovima teksta.

Varijable su podijeljene u demografske (spol, starost, obrazovanje, dohodak, regija), ekonomske (tip zaposlenja: privatni sektor, samozaposlen, umirovljen i nezaposlen) i političke (je li osoba na parlamentarnim izborima 2016. godine glasala za HDZ ili SDP). Svi modeli kao kontrolnu varijablu sadrže i odgovore na pitanje o izloženosti porezu. Napominjem da u analizi neće biti žarište na efikasnosti ukupnoga modela koja se mjeri pomoću R^2 nego na pojedinačnim varijablama.

		2016.		2020.	
		M	SD	M	SD
Demografske varijable	Spol (1 = muški)	0,46	0,49	0,46	0,49
	Starost	47,77	17,21	48,36	17,61
	Obrazovanje (1 do 7)	3,91	1,16	3,79	1,33
	Dohodak kućanstva (mjesečni iznos, u tisućama kuna)	7,16	5,25	6,91	6,63
	Regija (1 = južna Hrvatska)	0,31	0,46	0,31	0,46
Ekonomske varijable	Zaposlen u privatnom sektoru (1 = da)	0,30	0,46	0,30	0,46
	Samozaposlen (1 = da)	0,04	0,20	0,05	0,21
	Umirovljen (1 = da)	0,26	0,44	0,29	0,45
	Nezaposlen (1 = da)	0,09	0,29	0,08	0,28
Političke varijable	Glasao za SDP (2016) (1 = da)	0,19	0,39	0,19	0,39
	Glasao za HDZ (2016) (1 = da)	0,20	0,40	0,23	0,42

● **TABLICA 3**
Deskriptivna statistika
za nezavisne varijable

Izvor: Ankete Fakulteta političkih znanosti 2016. i 2020. $N = 1000$ (2016) i 979 (2020).

Napomena: Podaci su ponderirani predloženim utezima.

Kao što se može vidjeti, među demografskim varijablama ima jedna varijabla koja je rezultirala statistički značajnim koeficijentom. Riječ je o varijabli koja prati regiju u modelu za 2020. godinu. Ovaj je koeficijent negativan, što znači da su ispitanici koji žive na jugu Hrvatske bili relativno skloniji izraziti svoje protivljenje porezu u odnosu na ispitanike iz drugih regija. Ovakav rezultat ne iznenađuje, s obzirom na to da je taj dio Hrvatske okrenut turističkom iznajmljivanju nekretnina. Prema tome, ponavlja se nalaz koji su otkrili i Baljak i koautori (2018), naime, da su građani na jugu Hrvatske skeptičniji prema oporezivanju. Još jedan statistički značajan rezultat valja zabilježiti, ovaj put za ekonomske varijable. Varijabla koja prati nezaposlene ispitanike za 2020. godinu rezultirala je statistički značajnim i pozitivnim koeficijentom, što sugerira da su nezaposleni pojedinci bili relativno skloniji podržati uvođenje poreza (u odnosu na zaposlene).

Kada je riječ o političkim varijablama, valja primijetiti da se obrće nalaz iz Henjakove analize. Naime, u analizi podataka za 2007. godinu pokazalo se da su građani skloni SDP-u podržavali porez, a da su se građani skloni HDZ-u protivili porezu. Tada je porez predlagao SDP. Desetljeće kasnije ideja za uvođenje poreza došla je od HDZ-a. Kao što pokazuje prvi model u Tablici 4, koeficijent za varijablu koja prati SDP-ove birače negativan je i statistički značajan. Dakle, za 2016. godinu potvrđuje se očekivanje da građani podržavaju ili ne podržavaju konkretne ekonomske prijedloge, ovisno o tome dolaze li ti prijedlozi od "njihove" stranke. Ranije je porez pred-

lagao SDP, pa su se porezu protivili birači HDZ-a, a kada je porez predložio HDZ, protiv poreza izjasnili su se birači SDP-a. Međutim, za 2020. godinu ni varijabla koja prati SDP-ove birače ni varijabla koja prati HDZ-ove birače ne rezultira statistički značajnim koeficijentima. Prema tome, ta se veza više ne može ustanoviti. Dakle, stav prema porezu više ne slijedi automatski stranačku opredijeljenost. Upućuje li taj rezultat na mogućnost da su građani počeli "misliti svojom glavom", a ne samo slijediti "naredbe" svojih stranaka? Sljedeći dio ovog rada bavi se tim pitanjem.

		(1)	(2)
		2016.	2020.
Demografske varijable	Spol (1 = muški)	-0,04 (0,152)	0,198 (0,117)
	Starost	-0,006 (0,006)	0,006 (0,004)
	Obrazovanje (1 do 7)	-0,083 (0,075)	0,069 (0,048)
	Dohodak kućanstva (mjesečni iznos, u tisućama kuna)	-0,023 (0,018)	0,002 (0,009)
	Regija (1 = južna Hrvatska)	-0,051 (0,176)	-0,278* (0,126)
Ekonomске varijable	Zaposlen u privatnom sektoru (1 = da)	0,064 (0,168)	0,153 (0,138)
	Samozaposlen (1 = da)	0,132 (0,385)	0,03 (0,26)
	Umirovljen (1 = da)	0,161 (0,243)	0,23 (0,182)
	Nezaposlen (1 = da)	0,344 (0,283)	0,660** (0,221)
Političke varijable	Glasao za SDP (2016) (1 = da)	-0,394* (0,191)	-0,232 (0,154)
	Glasao za HDZ (2016) (1 = da)	-0,29 (0,196)	0,103 (0,145)
Kontrolni kovarijat	Ispitanika će pogoditi oporezivanje nekretnina (od 1 do 4)	-0,265*** (0,066)	-0,102* (0,042)
Pseudo R ²		0,023	0,013
N		589	990

📌 **TABLICA 4**
Ordinalni logistički
regresijski modeli
(Zavisna varijabla:
podrška oporezivanju
nekretnina, od 1 do 4)

Izvor: Ankete Fakulteta političkih znanosti 2016. i 2020.
Napomena: statistička značajnost *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.
Tablica prikazuje nestandardizirane koeficijente te ispod njih, u zagradama, standardne pogreške. Podaci su ponderirani predloženim utezima.

EMPIRIJSKA ANALIZA (II): EKONOMSKI STAVOVI I NJIHOVO ZNAČENJE

504

➤ **TABLICA 5**
Stavovi o ekonomskim temama (2016)

	(1) "Uopće se ne slažem"	(2) "Uglavnom se ne slažem"	(3) "Niti se slažem niti se ne slažem"	(4) "Uglavnom se slažem"	(5) "Posve se slažem"	"Ne znam"	M	SD
"Pretvorba i privatizacija su dijelom rezultat sprege mafije i državnih struktura"	6,48	9,44	17,25	25,45	29,93	11,44	3,71	1,23
"Svjetska banka, MMF i druge međunarodne institucije više od desetljeća ekonomski i financijski koloniziraju Hrvatsku"	8,20	12,87	21,54	21,54	17,73	18,11	3,34	1,25
"Tvrške u državnom vlasništvu treba privatizirati jer država ne može njima efikasno upravljati"	17,54	19,35	31,08	20,69	6,39	4,96	2,78	1,18
"Tvrtkama je potrebno omogućiti lakše otpuštanje zaposlenika kako bi smanjile troškove poslovanja kad je to potrebno"	41,37	23,16	18,49	11,82	2,10	3,05	2,07	1,14
"Država bi svim nezaposlenim građanima trebala osigurati naknadu za nezaposlene, dovoljnu za pokrivanje osnovnih životnih potreba"	4,67	9,63	18,21	28,69	37,85	0,95	3,86	1,17
"Potrebno je smanjiti proračunsku potrošnju čak i ako to znači smanjivanje plaća, mirovina i socijalnih prava"	31,08	17,25	22,78	18,30	6,86	3,72	2,51	1,31
"Država bi trebala više oporezivati imovinu i dohodak bogatih pojedinaca"	2,76	8,77	18,30	29,46	38,99	1,72	3,95	1,09
"Država treba ograničiti ulazak stranih tvrtki na hrvatsko tržište radi zaštite domaćih tvrtki"	9,72	15,25	31,74	22,88	17,83	2,57	3,24	1,21
"Država treba smanjiti poreze kako bi omogućila poduzetnicima da bolje posluju"	1,91	4,67	23,45	32,22	35,46	2,29	3,97	0,98

Izvor: Ankete Fakulteta političkih znanosti 2016. i 2020. N = 1000 (2016) i 979 (2020).

Napomena: Podaci su ponderirani predloženim utezima.

Da bi se pokušalo odgovoriti na to pitanje, valja analizirati kakve ekonomske stavove građani uopće imaju. Nažalost, usporedivost podataka iz 2016. godine i 2020. godine nije potpuna, jer ankete ne sadrže ista pitanja o ekonomskim temama. Tablica 5 daje deskriptivni pregled odgovora na ekonomska pitanja koja su ispitanicima postavljena 2016. godine, a Tablica 7 čini to za 2020. godinu. Neka se pitanja ponavljaju, ali ne sva. Tablice 6 i 8 prikazuju rezultate faktorske analize koja pokušava na temelju tih pitanja generirati manji broj dimenzija. Kao što se može vidjeti u Tablici 5 i u Tablici 7, građani imaju blago lijeve ekonomske stavove, tj. uglavnom podržavaju razne oblike intervencije i zaštite od tržišnih rizika. Neka su pitanja postavljena tako da ispitanici biraju u kolikoj se mjeri slažu s ponuđenim stavom, a neka tako da se ispitanici svrstavaju na kontinuumu od 1 do 7, gdje su ekstremi opisani na suprotstavljen način.

Može li se u podacima primijetiti da se od 2016. do 2020. godine dogodila promjena prema liberalnim ekonomskim stavovima? Na ovo pitanje nije lako odgovoriti, jer upotrijebljena pitanja nisu ista. Međutim, sudeći po postocima u Tablici 7, odgovor je pretežito negativan. Građani i dalje imaju uglavnom lijeve ekonomske stavove. Međutim, mogu se vidjeti i neke neobičnosti u odgovorima. Možda je najneobičnije to što građani uglavnom smatraju da se država ne treba "miješati" u gospodarstvo, ali u isti mah uglavnom smatraju da država treba zaštititi "ugrožena radna mjesta." Takva preklapanja sugeriraju postojanje nekih kombinacija koje ne bismo nužno očekivali.

Uz to, građani smatraju da bi se socijalna država trebala ograničiti na pomaganje onima kojima je pomoć najpotrebnija, a da ne ulazi u ambiciozniju redistribuciju. Ovo pitanje suprotstavlja liberalnu viziju socijalne države, koja se oslanja na imovinske cenzuse (engl. *means testing*), univerzalnoj i redistributivnoj viziji, koja bi bila prikladnija socijaldemokratskim tipovima socijalne države. Upitno je koliko ispitanici razumiju tu distinkciju, ali postoci sugeriraju da građani pretežno ne podupiru "sveobuhvatnu preraspodjelu." Prema tome, moglo bi se reći da građani imaju umjereno lijeve ekonomske stavove, ali nemaju oštre lijeve stavove.

Kako bi se ispitalo koji se stavovi kombiniraju unutar okvira neke latentne varijable, provedena je faktorska analiza, najprije za 2016. godinu (Tablica 6), a zatim za 2020. godinu (Tablica 8). Što pokazuju rezultati? Faktorska analiza za 2016. godinu kreirala je dvije dimenzije. Kao i uvijek u ovom tipu analize, sam krovni koncept nije izravno mjereno, a istraživač ima određenu dozu slobode u njegovu imenovanju. Utoliko su imena relativno arbitrarna i provizorna. S tom opaskom na umu, smatram da se prva dimenzija može nazvati "ekonomskim suverenizmom i protekcionizmom", a druga "liberaliz-

● **TABLICA 6**
 Faktorska analiza
 ekonomskih stavova
 (metoda glavnih
 komponenti, 2016)

mom." Kao što pokazuje Tablica 6, prva dimenzija obuhvaća sljedeće četiri čestice: kritičnost prema kriminalu u privatizaciji, kritičnost prema međunarodnim financijskim institucijama, potporu naknadi za nezaposlenost i potporu oporezivanju bogatih. Druga dimenzija obuhvaća tri čestice: podršku privatizaciji državnih tvrtki, podršku lakšem otpuštanju radnika, podršku proračunskim rezovima.²

	Faktor 1 "Ekonomski suverenizam i protekcionizam"	Faktor 2 "Liberalizam"
"Pretvorba i privatizacija su dijelom rezultat sprege mafije i državnih struktura"	0,661	
"Svjetska banka, MMF i druge međunarodne institucije više od desetljeća ekonomski i financijski koloniziraju Hrvatsku"	0,590	
"Tvrtke u državnom vlasništvu treba privatizirati jer država ne može njima efikasno upravljati"		0,761
"Tvrtkama je potrebno omogućiti lakše otpuštanje zaposlenika kako bi smanjile troškove poslovanja kad je to potrebno"		0,691
"Država bi svim nezaposlenim građanima trebala osigurati naknadu za nezaposlene, dovoljnu za pokrivanje osnovnih životnih potreba"	0,639	
"Potrebno je smanjiti proračunsku potrošnju čak i ako to znači smanjivanje plaća, mirovina i socijalnih prava"		0,818
"Država bi trebala više oporezivati imovinu i dohodak bogatih pojedinaca"	0,728	
"Država treba ograničiti ulazak stranih tvrtki na hrvatsko tržište radi zaštite domaćih tvrtki"		
"Država treba smanjiti poreze kako bi omogućila poduzetnicima da bolje posluju"		

Izvor: Ankete Fakulteta političkih znanosti 2016. N = 805 (2016).

Napomena: prikazani rezultati nakon rotiranja (varimaks metoda) i samo oni koji prelaze 0,5. Podaci su ponderirani predloženim utezima.

Kako stoje stvari 2020. godine? Tablica 8 pokazuje rezultate faktorske analize za tu godinu. Prva dimenzija sličijoj iz Tablice 6. S obzirom na to da obuhvaća pitanje o međunarodnim financijskim institucijama i privatizaciji, smatram da je možemo nazvati "ekonomskim suverenizmom." Druga dimenzija obuhvaća četiri čestice. Za prve dvije može se razumjeti zašto se pojavljuju zajedno: podrška oporezivanju poduzeća i podrška redistribuciji. Stoga su i ove dvije dimenzije intervencionističkoga karaktera. Međutim, one se kombiniraju s iduće dvije koje su drugačije. Ove se dvije čestice pojavljuju s negativnim predznakom. Dakle, riječ je o podršci tezi da se država ne bi trebala miješati u gospodarstvo i podršci tezi da jedino tržište treba odlučivati o opstanku radnih mjesta. S obzirom na to da su prve dvije čestice lijevoga, a druge dvije liberalnoga karaktera, smatram da se ova dimenzija može nazvati "nekoherentni liberalizam."³

TABLICA 7
Stavovi o ekonomskim temama (2020)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	M	SD
	"Uopće se ne slažem"	"Uglavnom se ne slažem"	"Niti se slažem niti se ne slažem"	"Uglavnom se slažem"	"Posve se slažem"	"Ne znam"	
"Pretvorba i privatizacija su dijelom rezultat sprege mafije i državnih struktura"	2,52	3,06	13,59	27,18	40,95	12,69	4,16 1,00
"Svjetska banka, MMF i druge međunarodne institucije više od desetljeća ekonomski i financijski koloniziraju Hrvatsku"	3,78	6,57	22,68	20,52	22,14	24,30	3,67 1,13
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
"Dobit poduzeća trebalo bi po mogućnosti što manje oporezivati" (1) do "Dobit poduzeća trebalo bi po mogućnosti što više oporezivati" (7)	38,08	12,69	15,39	17,55	7,11	3,51	5,67 2,76 1,81
"Naša socijalna država treba se ograničiti na pomaganje ljudima" (1) do "Naša socijalna država treba ostvariti sveobuhvatnu preraspodjelu" (7)	32,31	11,16	11,61	15,66	7,02	6,57	15,66 3,36 2,19
"Politika se po mogućnosti ne bi trebala miješati u gospodarstvo" (1) do "Politika treba nastojati aktivno upravljati gospodarstvom" (7)	27,00	8,37	9,63	18,63	10,89	8,19	17,28 3,71 2,19
"Jedino tržište treba odlučiti o opstanku radnih mjesta" (1) do "Država treba zaštititi ugrožena radna mjesta" (7)	9,27	4,68	6,39	12,24	8,28	13,68	45,45 5,09 2,36

Izvor: Ankete Fakulteta političkih znanosti 2016. i 2020. N = 1000 (2016) i 979 (2020).
Napomena: Podaci su ponderirani predloženim utezima.

Dakle, u drugoj se dimenziji kombinira podrška oporezivanju poduzeća i podrška redistribuciji s *laissez-faire* stavom prema funkcioniranju privrede i vjerom da samo tržište treba

birati koja radna mjesta postoje. Očito je riječ o neobičnoj kombinaciji. Naravno, ne treba u ovom slučaju donositi vrijednosne sudove, pa tvrditi da su građani "krivo" shvatili čiste pozicije – bilo lijeve ili liberalne. Također, ne treba previše tvrditi na temelju samo jedne analize. O robusnijim nalazima moći će se govoriti tek ako se sličan rezultat pojavi i u drugim studijama.

	Faktor 1 "Ekonomski suverenizam"	Faktor 2 "Nekoherentni liberalizam"
"Pretvorba i privatizacija su dijelom rezultat sprege mafije i državnih struktura" (od 1 do 5)	0,748	
"Svjetska banka, MMF i druge međunarodne institucije više od desetljeća ekonomski i financijski koloniziraju Hrvatsku" (od 1 do 5)	0,727	
"Dobit poduzeća trebalo bi po mogućnosti što manje oporezivati" (1) do "Dobit poduzeća trebalo bi po mogućnosti što više oporezivati" (7)		0,587
"Naša socijalna država treba se ograničiti na pomaganje ljudima" (1) do "Naša socijalna država treba ostvariti sveobuhvatnu preraspodjelu" (7)		0,633
"Politika se po mogućnosti ne bi trebala miješati u gospodarstvo" (1) do "Politika treba nastojati aktivno upravljati gospodarstvom" (7)		-0,522
"Jedino tržište treba odlučiti o opstanku radnih mjesta" (1) do "Država treba zaštititi ugrožena radna mjesta" (7)		-0,529

TABLICA 8
Faktorska analiza
ekonomskih stavova
(metoda glavnih
komponenti, 2020)

Izvor: Ankete Fakulteta političkih znanosti 2016. i 2020. $N = 818$ (2020). Napomena: prikazani rezultati nakon rotiranja (varimaks metoda) i samo oni koji prelaze 0,5. Podaci su ponderirani predloženim utezima.

Međutim, mogu se tvrditi dvije stvari. Najprije, ovakav je liberalizam drukčiji od liberalizma koji se može rekonstruirati analizom za 2016. godinu. Naravno, analiza nije idealna, jer su korištene različite manifestne varijable. Međutim, čini se da je stariji liberalizam "čišći." Prema tome, moglo bi se tvrditi da su se u protekle četiri godine, tj. tijekom razdoblja u kojem se dogodila velika javna rasprava o porezu na nekretnine, ekonomski stavovi građana temeljito ispremiješali. Antiporezni aktivisti u javnoj su raspravi odnijeli pobjedu, ali još nije sasvim jasno kakvi će se kokteli ekonomskih stavova formirati kod običnih građana u sjeni tih događaja. Naravno, pri tome se ne može decidirano tvrditi da je upravo javna diskusija dovela do promjene u stavovima, ali može se primijetiti vremensko preklapanje. U najmanju ruku, ti su se procesi kretali paralelnim tračnicama. I drugo, ovo nije prvi put da se pojavljuju određene nekoherentnosti u ekonomskim stavovi-

ma. Primjerice, Henjak i Vuksan Čusa (2019, str. 48) pokazuju da se stav kako bi "država trebala smanjiti poreze kako bi pomogla poduzetnicima da bolje posluju" kombinira s nekim lijevim ili intervencionističkim stavovima, kao što su ograničenje kamata, zagovaranje viših poreza na bogate te držanje banki i tvrtki u domaćem vlasništvu. Kotarski pokazuje da građani imaju loše mišljenje o tržišnoj ekonomiji, ali imaju nešto pozitivnije viđenje privatnoga vlasništva (Kotarski, 2017).

		(1)	(2)
		2016.	2020.
Demografske varijable	Spol (1 = muški)	-0,051 (0,165)	0,172 (0,135)
	Starost	-0,004 (0,007)	0,007 (0,005)
	Obrazovanje (1 do 7)	-0,046 (0,082)	-0,018 (0,055)
	Dohodak kućanstva (mjesečni iznos, u tisućama kuna)	-0,024 (0,019)	0,008 (0,010)
	Regija (1 = južna Hrvatska)	0,176 (0,207)	-0,143 (0,148)
Ekonomske varijable	Zaposlen u privatnom sektoru (1 = da)	-0,071 (0,182)	0,165 (0,158)
	Samozaposlen (1 = da)	0,188 (0,401)	-0,126 (0,299)
	Umirovljen (1 = da)	0,291 (0,266)	0,113 (0,208)
	Nezaposlen (1 = da)	0,533 (0,313)	0,386 (0,264)
Političke varijable	Glasao za SDP (2016) (1 = da)	-0,449* (0,208)	-0,056 (0,170)
	Glasao za HDZ (2016) (1 = da)	-0,190 (0,212)	0,187 (0,167)
Ekonomski stavovi	Faktor 1 (Ekonomski protekcionizam i suverenizam / Ekonomski suverenizam)	0,465*** (0,081)	0,137* (0,069)
	Faktor 2 (Liberalizam / Nekoherentni liberalizam)	-0,098 (0,09)	0,109 (0,069)
Kontrolni kovarijat	Ispitanika će pogoditi oporezivanje nekretnina (od 1 do 4)	-0,268*** (0,073)	-0,079 (0,048)
Pseudo R^2		0,051	0,015
N		505	754

📌 **TABLICA 9**
Ordinalni logistički
regresijski modeli
(Zavisna varijabla:
podrška oporezivanju
nekretnina, od 1 do 4)

Izvor: Ankete Fakulteta političkih znanosti 2016. i 2020.
Napomena: statistička značajnost *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.
Tablica prikazuje nestandardizirane koeficijente te ispod njih, u za-
gradama, standardne pogreške. Podaci su ponderirani predloženim
utezima.

Na kraju, početni logistički ordinalni modeli mogu se ponoviti, ovaj put dodajući nove varijable koje operacionaliziraju ekonomske stavove ispitanika. Na temelju faktorske analize regresijom su stvorene dvije nove varijable: za prvi faktor (ekonomski protekcionizam i suverenizam za 2016. godinu i ekonomski suverenizam za 2020. godinu) te za drugi faktor (liberalizam za 2016. godinu i nekoherentni liberalizam za 2020. godinu). Tablica 9 pokazuje rezultate te analize.

Kada je riječ o novim varijablama koje prate ekonomske stavove, prvi je faktor pozitivan i statistički značajan u oba modela. Dakle, oni pojedinci koji su imali veći intenzitet ekonomskoga suverenizma (i protekcionizma) bili su skloniji podržavati porez. Za drugi (liberalni ili nekoherentni liberalni) faktor nema statistički značajnog rezultata. Dakle, odbacivanje poreza nije nužno povezano s liberalnim ekonomskim stavovima, iako podrška porezu jest povezana s usvajanjem suverenističkih (i protekcionističkih) stavova. Prema tome, značenje ekonomskih stavova postoji, ali usvajanje liberalnih stavova nije nužno povezano s odbacivanjem poreza. Ili, drugačije rečeno, iako je porez na nekretnine srušen, učinak novih ekonomskih stavova još se ne može precizno obuhvatiti.

ZAKLJUČAK

U ovom se radu tematizirala podrška porezu na nekretnine. Tko ga podržava, a tko mu se protivi? Na temelju podataka iz dviju anketa koje je proveo Fakultet političkih znanosti 2016. i 2020. godine, rad je pokušao ponuditi odgovore na to pitanje. Analiza je sugerirala kako se u Hrvatskoj s porezom na nekretnine prekinula veza između stranačke identifikacije i podrške *policy* prijedlozima. U prethodnim se analizama pokazalo da birači stranke koja predlaže određena porezna rješenja podržavaju takve poreze jer podržavaju tu stranku. Analiza podataka iz 2016. godine to je potvrdila, s time da se čak obrnula logika: prije je porez predlagao SDP, pa su se porezu protivili birači HDZ-a, a kasnije je porez predlagao HDZ, pa su mu se protivili birači SDP-a. Birači su se, dakle, ravnali po "naputku" svoje stranke. Međutim, s podacima iz 2020. godine to se više ne može tvrditi. Znači li to da sada ekonomski stavovi pojedina mogu djelovati neovisno o stranačkom opredjeljenju?

Analiza ekonomskih stavova građana pokazala je da građani imaju uglavnom lijeve ekonomske stavove te da preferiraju relativno visoku dozu intervencionizma, protekcionizma i ekonomskoga suverenizma. Međutim, može se primijetiti i to da se u podacima za 2020. godinu u ekonomskim stavovima kombiniraju neki aspekti koji "ne bi trebali" ići zajedno. Liberalni stavovi pomiješani su s raznim oblicima protekcioniz-

ma. Prema tome, iako antiporezni aktivisti mogu biti zadovoljni pobjedom koju su izborili kada se odustalo od uvođenja poreza na nekretnine, pitanje je mogu li biti jednako zadovoljni nastajućim ekonomskim stavovima.

Naime, te stavove nitko izravno nije kadar formirati, pa bi se i novi stavovi mogli na nepredviđene načine kombinirati s prethodnim intervencionističkim stavovima. Ovo je posebno važno s obzirom na širi društveni kontekst u kojem se ovakvi stavovi formiraju. Ako nastavi rasti političko značenje sitne poduzetničke klase, koja je orijentirana na domaće tržište, koja temelji svoju strategiju na cjenovnoj konkurentnosti te je veoma osjetljiva na porezne promjene zbog niske produktivnosti, može se očekivati javno zagovaranje zaštite od nekih tržišnih rizika, paralelno s otporom prema drugim oblicima državne intervencije.

Iduće studije trebaju nastaviti s akumulacijom nalaza kada je riječ o ekonomskim stavovima. Sudeći po analizi koja je predstavljena u ovom radu, taj koktel "realno-postojećih" ekonomskih stavova mogao bi biti vrlo šaren. Završni multivarijantni modeli u ovom radu pokazali su da ekonomski stavovi imaju veze s podrškom porezu na nekretnine: oni građani koji su imali veće razine ekonomski suverenističkoga i protekcionističkoga sentimenta ujedno su bili skloniji podržati porez. Međutim, liberalni ekonomski stavovi nisu doveli do statistički značajnog rezultata. Prema tome, sukob oko poreza na nekretnine doveo je do pobjede liberalnog antiporeznog aktivizma, ali nije nužno rezultirao učinkovitim liberalnim ekonomskim stavovima u strukturi javnoga mišljenja.

Kada je riječ o značenju ovoga slučaja za prirodu političkih sukoba u Hrvatskoj, teže je ponuditi decidirane odgovore, jer je ipak riječ o samo jednom *policy* prijedlogu. Snaga postojećih sociokulturnih rascjepa velika je, kao i ovisnost o prijašnjem putu, koja će im bez sumnje davati snagu u srednjem roku. Utoliko se čini da će dimenzija lijevo-desno i dalje u Hrvatskoj biti determinirana sociokulturnim, tj. simboličkim i vrijednosnim stavovima, a ne ekonomskim.

Međutim, moguće je da ponekad neko pitanje postigne visoku razinu politiziranosti, pa će se emancipirati od postojeće logike političkoga natjecanja. Naravno, ako bi takvih događaja bilo mnogo, onda bi se moglo govoriti o rekalkibriranju prirode stranačkoga natjecanja u Hrvatskoj. Najpouzdaniji znak bio bi taj da se pojave politički akteri koji imaju relevantnu biračku podršku u sva četiri moguća kvadranta natjecanja: sociokulturno otvoreni/zatvoreni ukršteni s ekonomski lijevim/protržišnim. Tada bi se moglo reći da je ekonomski rascjep rezultirao i dovoljno značajnim promjenama u samoj prirodi političkoga natjecanja.

¹ Za usporedbu s drugim zemljama vidjeti podatke Eurobarometra (2018) koji pokazuju relativno visoku podršku redistribuciji, te podatke ESS-a (dostupno na: https://www.europeansocialsurvey.org/data/country_index.html; pristupljeno 4. 5. 2020.). Za kratak sažetak komparativnih stavova o nejednakosti na temelju ESS-a vidi Grdešić (2016).

² Radi jednostavnijega tumačenja, Tablica 6 prikazuje samo one čestice gdje je faktorsko zasićenje bilo veće od 0,5. Prvi faktor objašnjava 23 % ukupne varijance. Drugi faktor zahvaća još 19 % varijance. Postoji i treći faktor, čiji je karakteristični korijen (*eigen-value*) bio veći od 1, ali je ovdje izostavljen zbog pojednostavnjenja te zbog ponavljanja (obuhvaća stav prema MMF-u i Svjetskoj banci te zaštitu domaćih tvrtki od strane konkurencije). Taj treći faktor objašnjava još dodatnih 13 % u ukupnoj varijanci. Analiza predstavlja rezultate nakon rotacije čestica.

³ Tablica 8 ponovo prikazuje samo one čestice gdje je faktorsko zasićenje bilo više od 0,5. Ovaj su put bila samo dva faktora kod kojih je karakteristični korijen bio veći od 1. Prvi faktor objašnjava 23 % varijabilneta u podacima, a drugi faktor dodatnih 21 %.

LITERATURA

Bagić, D. (2007). Društveni rascjepi i stranačke preferencije na izborima za Hrvatski sabor. *Politička misao*, 44(4), 93–15.

Bajo, A. i Jurlina-Alibegović, D. (2008). *Javne financije lokalnih jedinica vlasti*. Školska knjiga.

Baljak, B., Blažić, H., Štambuk, A., Tomas Živković, I. i Zaninović, V. (2018). Treba li oporezivati kupnju nekretnina u Hrvatskoj? Stav stanovništva. *Zbornik Veleučilišta u Rijeci*, 6(1), 23–38. <https://doi.org/10.31784/zvr.6.1.4>

Bean, C. i Papadakis, E. (1998). A comparison of mass attitudes towards the welfare state in different institutional regimes, 1985–1990. *International Journal of Public Opinion Research*, 10(3), 49–90. <https://doi.org/10.1093/ijpor/10.3.211>

Beaulieu, E. i Napier, M. (2008). *Why are women more protectionist than men?* (Neobjavljeni rukopis). Pribavljeno 15. studenoga 2021. sa https://www.researchgatenet/publication/228803622_Why_Are_Women_More_Protectionist_Than_Men

Blekesaune, M. (2007). Economic conditions and public attitudes to welfare policies. *European Sociological Review*, 23(3), 393–403. <https://doi.org/10.1093/esr/jcm012>

Blekesaune, M. (2013). Economic strain and public support for redistribution: A comparative analysis of 28 European countries. *Journal of Social Policy*, 42(1), 57–72. <https://doi.org/10.1017/S0047279412000748>

Čular, G. (2003). Stranačka identifikacija i potpora demokraciji u Hrvatskoj. *Politička misao*, 40(4), 3–24.

Daatland, S. O., Veenstra, M. i Herlofson, K. (2012). Age and intergenerational attitudes in the family and the welfare state. *Advances in Life Course Research*, 17(3), 133–144. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2012.01.005>

Dion, M. L. i Birchfield, V. (2010). Economic development, income inequality, and preferences for redistribution. *International Studies Quarterly*, 54(2), 315–334. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2010.00589.x>

Dolenec, D. (2014). Preispitivanje 'egalitarnog sindroma' Josipa Županova. *Politička misao*, 51(4), 41–64.

Dolenec, D. i Širinić, D. (2018). Još uvijek teorijska fantazija: Egalitarni sindrom Josipa Županova. *Politička misao*, 55(3), 7–42. <https://doi.org/10.20901/pm.55.3.01>

Edlund, J. i Lindh, A. (2013). Institutional trust and welfare state support: On the role of trust in market institutions. *Journal of Public Policy*, 33(3), 295–317. <https://doi.org/10.1017/S0143814X13000160>

Eurobarometar (2018). *Special Eurobarometer: Fairness, inequality and intergenerational mobility*. Br. 471. Pribavljeno 4. svibnja 2020. sa <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/83331>

Grdešić, I., Kasapović, M., Šiber, I. i Zakošek, N. (1991). *Hrvatska u izborima '90*. Naprijed.

Grdešić, M. (2016, 18. kolovoza). Nejednakost na prevelikoj cijeni. *H-Alter*. Pribavljeno 21. travnja 2020. sa <https://www.h-alter.org/vijesti/nejednakost-na-prevelikoj-cijeni>

Henjak, A. (2005). Determinante ideološke samoidentifikacije hrvatskih birača na parlamentarnim izborima 2003. godine. *Politička misao*, 42(1), 85–110.

Henjak, A. (2007). Values or interests? Economic determinants of voting behavior in the 2007 Croatian parliamentary elections. *Politička misao*, 44(5), 71–90.

Henjak, A. (2008). Population ageing and distributive conflicts: Age distributive divisions in Western Europe. *Revija za socijalnu politiku*, 15(2), 189–208. <https://doi.org/10.3935/rsp.v15i2.704>

Henjak, A. i Vuksan Ćusa, B. (2019). Interesi ili nešto drugo? Ekonomski stavovi i njihova utemeljenost u društvenoj strukturi u Hrvatskoj. *Revija za sociologiju*, 49(1), 37–60. <https://doi.org/10.5613/rzs.49.1.2>

Ivanković, Ž. (2016, 29. travnja). Zar smo oboljeli od ravnopravnosti? *Globus*. Pribavljeno 21. travnja 2020. sa <https://www.jutarnji.hr/globus/zeljko-ivankovic-zar-smo-oboljeli-od-ravnopravnosti/4050153/>

Iversen, T. i Soskice, D. (2001). An asset theory of policy preferences. *The American Political Science Review*, 95(4), 875–893. <https://doi.org/10.1017/S0003055400400079>

Jæger, M. M. (2006). What makes people support public responsibility for welfare provision: Self-interest or political ideology? A longitudinal approach. *Acta Sociologica*, 49(3), 321–338. <https://doi.org/10.1177/0001699306067718>

Jukić, L. (2016, 16. svibnja). Egalitarni ili liberalni sindrom. *Slobodni Filozofski*. Pribavljeno 21. travnja 2020. sa <http://slobodnifilozofski.com/2016/05/egalitarni-liberalni-sindrom.html>

Kesner-Škreb, M. (2009). Što sve treba znati o oporezivanju nekretnina. *Newsletter Instituta za javne financije*, 46, 1–6.

Kitschelt, H. i Rehm, P. (2014). Occupations as a site of political preference formation. *Comparative Political Studies*, 47(12), 1670–1706. <https://doi.org/10.1177/0010414013516066>

Kotarski, K. (2017, 12. srpnja). Hoće li ideje spasiti ili pokopati Hrvatsku? *Ekonomski lab*. Pribavljeno 5. travnja 2020. sa <https://arhivana.litika.hr/blog/hoce-li-ideje-spasiti-ili-pokopati-hrvatsku/>

Lipsmeyer, C. i Nordstrom, T. (2003). East versus West: Comparing political attitudes and welfare preferences across European societies. *Journal of European Public Policy*, 10(3), 339–364. <https://doi.org/10.1080/1350176032000085342>

Löw, Z. (2017, 3. rujna). Odgovor Lipe: Porez na nekretnine ili zašto ne vidimo slona u vlastitom dnevnom boravku. *Ideje.hr*. Pribavljeno 21. travnja 2020. sa <http://ideje.hr/odgovor-lipe-porez-nekretnine-zastone-vidimo-slona-vlastitom-dnevnom-boravku/>

Melgar, N., Milgram-Baleix, J. i Rossi, M. (2009). *Explaining protectionism support: The role of economic factors*. Instituto Valenciano de Investigaciones Economicas. Working Paper br. 6/2009. Pribavljeno 15. studenoga 2021. sa <http://www.ivie.es/downloads/docs/wpasec/wpasec-2009-06.pdf>

Rehm, P. (2009). Risks and redistribution: An individual-level analysis. *Comparative Political Studies*, 42(7), 855–881. <https://doi.org/10.1177/0010414008330595>

Stegmueller, D., Scheepers, P., Roßteutscher, S. i de Jong, E. (2012). Support for redistribution in Western Europe: Assessing the role of religion. *European Sociological Review*, 28(4), 482–497. <https://doi.org/10.1093/esr/jcr011>

Svallfors, S., Kulin, J. i Schnabel, A. (2012). Age, class, and attitudes toward government responsibilities. U S. Svallfors (Ur.), *Contested welfare states* (str. 158–193). Stanford University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvqsdrs4.11>

Šiber, I. (1993). Structuring the Croatian party scene. *Politička misao*, 30(2), 111–129.

Šimović, H. (2017, 25. kolovoza). Prema porezu na potrošnju, koji više pogađa siromašne, Hrvatska prednjači u EU. U porezu na kapital zaostaje. *Ideje.hr*. Pribavljeno 21. travnja 2020. sa <http://ideje.hr/prema-porezu-potrosnju-vise-pogada-siromasne-hrvatska-prednjaci-eu-porezu-kapital-zaostaje/>

Štulhofer, A. i Burić, I. (2015). Je li egalitarni sindrom samo teorijska fantazija? Empirijski hommage Josipu Županovu. *Politička misao*, 52(3), 7–31.

Švaljek, S. i Kukić, N. (2012). Porez na nekretnine: Osnovne značajke i rasprava o uvođenju u Hrvatskoj. *Privredna kretanja i ekonomska politika*, 22(132), 49–90.

Tica, J. (2017, 1. rujna). Porez na nekretnine – ultimativni test pripadnosti političkoj ljevici ili političkoj desnici. *Ideje.hr*. Pribavljeno 21. travnja 2020. sa <http://ideje.hr/porez-nekretnine-ultimativni-test-pripadnosti-politickoj-ljevici-politickoj-desnici/>

Vuković, V. (2018a, 2. veljače). Egalitarizam na periferiji. *Ekonomski lab*. Pribavljeno 21. travnja 2020. sa <https://arhivanalitika.hr/blog/egalitarizam-na-periferiji/>

Vuković, V. (2018b, 3. veljače). Egalitarizam: Postoji i u Skandinaviji, kome smeta kod nas? *Express*. Pribavljeno 21. travnja 2020. sa <https://express.24sata.hr/ekonomix/egalitarizam-postoji-i-u-skandinaviji-kome-smeta-kod-nas-14100>

Vuković, V., Štulhofer, A. i Burić, I. (2017). Je li Županov imao pravo? Testiranje podrijetla i perzistencije egalitarnog sindroma. *Društvena istraživanja*, 26(2), 207–225. <https://doi.org/10.5559/di.26.2.04>

Welch, S. i Hibbing, J. (1992). Financial conditions, gender, and voting in American national elections. *The Journal of Politics*, 54(1), 197–213. <https://doi.org/10.2307/2131650>

Zakošek, N. (1998). Ideološki rascjepi tijela i političke promjene u siječanjanskim izborima 2000. U M. Kasapović (Ur.), *Hrvatska politika 1990–2000: Izbori, stranke i parlament* (str. 99–123). Fakultet političkih znanosti.

Žunić Kovačević, N. (2007). Trebaju li nam promjene u nekim aspektima oporezivanja (nepokretne) imovine? *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 28(1), 493–510.

Who Supports a Property Tax in Croatia?

Marko GRDEŠIĆ

Faculty of Political Science, University of Zagreb, Zagreb, Croatia

This article analyses public support for a property tax in Croatia. Who supports this tax and who opposes it? The analysis uses public opinion polls conducted by the Faculty of Political Science in 2016 and 2020. This makes it possible to compare the structure of public opinion before and after the large public debate from 2017 which resulted in a postponement of the tax. The article relies on previous work that showed a link between party identification and support for property taxation and extends this analysis with new data. The article shows that this link still existed in 2016 but that it disappeared in 2020. The article also examines the nature of citizens' economic views and asks if a new liberal orientation arose in the structure of public opinion in Croatia, following the debate on the property tax. The analysis suggests that moderately left-wing opinions still prevail in Croatia, but following the turbulent public discussion of the property tax, new combinations of economic views appear in which liberal and interventionist views intermingle.

Keywords: property tax, public opinion, liberalism, taxation

Međunarodna licenca / International License:
Imenovanje-Nekomercijalno / Attribution-NonCommercial